

УДК 378.015.31:159.955-026.15

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-106-109

ЖИТНИК Тетяна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізуються основні теорії щодо креативного мислення особистості у професійній діяльності; уточнюються основні концепції діагностики креативного мислення та творчості особистості; визначаються критерії та показники креативного мислення особистості. З'ясовано, що механізм визначення стану розвитку креативного мислення особистості у професійній діяльності потребує з'ясування критеріїв, показників та рівнів відповідно до професійного спрямування та інтересів.

Ключові слова: креативне мислення особистості, мотивація особистості, професійна діяльність.

Актуальність та постановка проблеми. В останні десятиріччя психолого-педагогічна наука розглядає проблеми самовираження в контексті самореалізації вільної особистості, надання їй можливостей реалізувати себе переважно у професійній діяльності. Актуальність досліджуваної проблеми активності особистості зумовлена соціальною потребою та практичною необхідністю формування активної особистості та її пізнавального інтересу, які є рушійною силою активізації її професійного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психометричний підхід до вивчення креативності та креативного мислення висвітлено у працях Д. Богоявленської, Дж. Брунера, Д. Векслера, Дж. Гілфорда, Е. Торренса та інших. Основи творчості та її механізм досліджували М. Воллах, О. Воронін, Н. Коган. У контексті досліджуваної проблеми важливими вважаємо психологічні погляди науковців (С. Клюге, Дж. Джойс, О. Матюшкін), які акцентують увагу на акті творчості та несвідомому складнику.

Метою статті є теоретичний аналіз “креативного мислення особистості” як категорії професійної діяльності; систематизація підходів щодо діагностики креативного мислення; визначення критеріїв та показників креативного мислення особистості, що уможлиблює його розвиток у процесі свідомої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Питання креативності, креативного мислення є одним із актуальних у сучасній педагогіці. Воно викликає велику кількість суперечок у колах науковців. Так, згідно з психометричним підходом до вивчення креативності Дж. Гілфорда, Д. Векслера, ключовим моментом для психології обдарованості стала відмінність між двома типами мислення: конвергентним і дивергентним. Перший тип мислення ототожнювався з інтелектом, другий – із креативністю. Основними параметрами дивергентного мислення визначено: здібність до виявлення і постановки проблем; здібність до генерування великого числа ідей; гнучкість мислення; оригінальність; здібність до аналізу і синтезу [2; 6].

Подальший розвиток цих ідей пов'язаний із науковою діяльністю Е. Торренса. На думку науковця, творчий акт ділиться на сприймання проблеми, пошук рішення, формулювання гіпотез, їх перевірку і віднайдення результату [2; 6].

Американські психологи М. Воллах і Н. Коган критичні щодо запропонованої методики: по-перше, науковці вважають, що запропоновані методики тестують лише інтелект, по-друге, обмеження часу, на їх думку, неприйнятне під час творчого виявлення. У своїх дослідженнях із тестування креативності М. Воллах та М. Коган надали випробовуваним стільки часу, скільки їм було потрібно для вирішення завдання і формулювання відповіді. Тестування проводилося у формі гри, де змагання між учасниками виключалося (зводилося до мінімуму). Дотримання цих умов призвело до того, що кореляція показників тестового інтелекту і креативності дорівнювала нулю. Аналогічні дані в нашій країні були отримані при тестуванні на інтелект і креативність О. Вороніним.

Критики психометричного підходу щодо діагностики творчості особистості (Д. Богоявленська, Дж. Брунер [1] та інші) говорять про неможливість дослідження «спонтанного процесу», яким є творчість, тестовими стандартними методами. На їх думку, методом вимірювання креативності повинні бути не тести, а акти творчості у процесі будь-якої творчої діяльності. Отже, можна стверджувати, що однією з головних претензій, озвучених на адресу тестів креативності, є констатація того, що тестові завдання є штучними і через це не мають достатнього діагностичного навантаження для визначення креативності та творчої активності, тобто не в повному обсязі і не стовідсотково вирішують практичні труднощі розв'язання цієї задачі [3, с. 34-37]. Альтернативою психометричному підходу в експериментальному дослідженні творчості та креативності мислення є метод проблемних ситуацій. Представники такого підходу (К. Клюге, Дж. Джойс, О. Матюшкін та інші) акцентують увагу на акті творчості, де принципове значення має несвідомий складник.

Соціально-особистісний підхід дослідження творчості припускає вивчення креативності як властивості особистості. Особливо цим підходом цікавляться психологи. Інтерес психології до особистості митця зрозумілий: внутрішній світ митця, його особистість, відчуття, емоції та переживання. Отже, предмет вивчення психології творчості – особистість митця. Аналізуючи соціально-особистісний підхід дослідження творчості, говоримо про культ особистості, адже один неповторний витвір митця може стати запорукою його успіху в майбутньому [3, с. 34-37]. Аналізуючи переваги особистісного підходу, варто зупинитися й на недоліках дослідження такого методу. По-перше, соціально-особистісний метод не враховує під час дослідження творчості продукти творчої діяльності та навколишні умови під час акту творчості. О. Савенков пише з цього приводу: «Проблема психології в тому, що вона за природою своєю не може не цікавитися суб'єктом творчості. Особистість митця – її головний предмет. Психологію цікавить питання про те, чи існує «культ особистості в науці» і наскільки насправді особистість митця і створене ним пов'язані між собою». Показниками вияву творчості є внутрішній світ митця, його особистість, відчуття, емоції та переживання [5, с. 218].

Для валідного діагностування рівня креативного мислення особистості у професійній діяльності необхідно встановити ознаки, тобто критерії та показники, що визначають досліджуване явище. Проаналізуємо детальніше запропоновані підходи, критерії та методи діагностики визначення рівнів прояву креативного мислення особистості у професійній діяльності.

Розроблена Дж. Гілфордом і Е. Торренсом модель структури розвитку креативності передбачає основні параметри дивергентного мислення:

- здібність до виявлення і постановки проблем;
- здібність до генерування великого числа ідей; гнучкість мислення;
- оригінальність;
- здібність до аналізу і синтезу [2, с. 433-456].

На думку Е. Торренса, творчий процес поділяється на сприйняття проблеми, пошук рішення, формулювання гіпотез, їх перевірку і віднайдення результату. Основними параметрами творчого процесу визначено:

- продуктивність – можливість регенерувати велику кількість ідей, обираючи з них оригінальні;
- оригінальність – можливість створення нових ідей;
- гнучкість – вміння гнучко міняти стратегію, тактику пошуку;
- виразність – здатність розробляти та відтворювати обрані ідеї).

Основними компонентами Е. Торренс визначає:

- творчі здібності;
- творчі вміння;
- творча мотивація [2; 5, с. 69; 6].

Для виявлення творчості, як стверджують М. Воллах і Н. Коган, необхідний час і вільна, невимушена атмосфера. Тому для діагностики креативності більш придатні, на їх думку, звичайні життєві ситуації [5, с. 208; 7, с. 348-369]. У своїх дослідженнях із креативності М. Воллах та М. Коган пропонують розглядати такі показники її прояву, як: творча мотивація і нерегламентовані умови життєдіяльності [5, с. 299; 7, с. 348-369].

У сучасній науці робилися спроби створити нову, альтернативну концепцію діагностування креативного мислення особистості, при якому можуть бути використані незвичайні, невживані при логічному мисленні методи. Помилки повинні розглядатися та використовуватися, і це породжує нові можливості для вияву творчості. Отже, запропонована структура діагностування може успішно використовуватися в освітній діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З'ясовано, що цілісне розуміння критеріїв розвитку креативного мислення особистості у професійній діяльності ґрунтується на принципі єдності активності особистості і професійної діяльності. Розробка механізму визначення стану розвитку креативного мислення особистості у професійній діяльності потребує з'ясування критеріїв, показників та рівнів. Відносно структури креативного мислення зазначимо, в науковій літературі декларують такі критерії: мотиваційна сфера, показником якої є ставлення до творчої діяльності, інтерес та зацікавлення діяльністю, мотиви активності; когнітивна сфера орієнтується на прагнення до пізнання, бажання знань, умінь; діяльнісна сфера забезпечує функціонування знань, умінь, навичок; емоційна сфера ґрунтується на здібностях до емоційної, оригінальної, виразної реалізації отриманих знань, умінь і навичок у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как психологический аспект изучения творчества. Исследование проблем психологии творчества. Москва. Наука, 1983. С. 182–195.
2. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта : психология мышления / под ред. А. А. Матюшкина. Москва. Прогресс, 1965. 534 с.
3. Житник Т. С. Проблема развития творческой активности в психолого-педагогической литературе. East European Scientific Journal. 2015. № 3 (3). С. 34–37.
4. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. №6. С. 29–33.
5. Савенков А. И. Психология детской одаренности. Генезис. 2010. 440 с. ил.
6. Guilford J. P. Creativity: a quarter century of progress. Perspectives in Creativity. Chicago. Aldme, 1975. P. 37–59.
7. Wollach M. A., Kogan N. A. A new look at the creativity – intelligence distinction. Journal of Personality. 1965. № 33. P. 348–369

References

1. Bogoyavlenskaya, D.B. (1983). *Intellektualnaya aktivnost kak psihologicheskii aspekt izucheniya tvorchestva [Intellectual activity as a psychological aspect of the study of creativity]*. Issledovanie problem psihologii tvorchestva – Study of the problems of the psychology of creativity, 182-195 [in Russian].
2. Gilford Dzh. (1965). *Tri storony intellekta: psihologiya myshleniya [The three sides of the intellect: the psychology of thinking]*. A.A. Matyushkin (Ed.). Moskva: Progres [in Russian].
3. Zhytnik, T.S. (2015). *Problema razvitiia tvorcheskoi aktivnosti v psikhologo-pedagogicheskoi literature [The problem of the development of creative activity in the psychological and educational literature]*. Skhidnoyevropeys'kyu naukovyy zhurnal – East European Scientific Journal, 3 (3), 34-37 [in Ukrainian].
4. Matyushkin, A.M. (1989). *Kontsepsiya tvorcheskoy odarennosti [The concept of creative talent]*. Voprosyi psihologii – Psychology issues, 6, 29-33 [in Russian].
5. Savenkov, A.I. (2010). *Psihologiya detskoy odarennosti [Psychology of childish giftedness]*. Moskva: Genesis [in Russian].
6. Guilford J.P. (1975). *Creativity: a quarter century of progress [Tvorchist': chvert' stolittya prohresu]*. Perspectives in Creativity – Perspektivy tvorchosti. Chicago: Aldme, 37-9 [in USA].
7. Wollach M.A., Kogan N.A. (1965). *A new look at the creativity – intelligence distinction [Novyy pohlyad na rozriznennya kreatyvnosti rozumu]*. Journal of Personality – Zhurnal osobystosti, 33 348-369 [in USA].

ZHYTNIK Tetiana, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University.

PROBLEM OF CREATIVE INTELLIGENCE OF PERSONALITY IN PROFESSIONAL ACTIVITY: THEORETICAL ASPECTS

Abstract. *The question of creativity, creative thinking is one of the most relevant in modern pedagogy. It causes a large number of disputes in the circles of scholars. The article analyzes the basic theories concerning the creative thinking of a person in professional activity; the basic concepts of diagnostics of creative thinking and creativity of the person are specified; criteria and indicators of creative thinking of the person are determined. It is revealed that the mechanism of determining the state of development of creative thinking of a person in professional activity requires the elucidation of criteria, indicators and levels in accordance with the professional orientation and interests. It is determined that the motivational sphere of the person plays a dominant role in the professional activity, is guided by the aspiration for knowledge, the desire for knowledge, skills; the activity sphere of an individual provides the functioning of knowledge, skills, skills; emotional sphere is based on the abilities to emotional, original, expressive realization of the received knowledge, skills and abilities in professional activity.*

Psychometric approach to the study of creativity and creative thinking is covered in the writings of D. Bogoyavlenska, J. Bruner, D. Wexler, J. Gilford, E. Torrance and others. Fundamentals of creativity and its mechanism were explored by M. Vollah, O. Voronin, N. Kogan. In the context of the problem under study, we consider the psychological views of scholars (S. Kluge, J. Joyce, O. Matyushkin) to be important, which emphasize the act of creativity and the unconscious component.

In modern science, attempts were made to create a new, alternative concept of the diagnosis of creative thinking of the individual, in which unusual, unused in logical thinking methods can be used. Mistakes should be considered and used, and this gives rise to new opportunities for creativity. Consequently, the proposed structure of diagnosis can be successfully used in educational activities.

Key words: *creative thinking of a person, personality motivation, professional activity.*

*Одержано редакцією: 13.02.2019 р.
Прийнято до публікації: 11.03.2019 р.*